

05 AGUSTOS 1987

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

SAXE : 1

"CUMHURİYETİMİZİN 60. YILINA ARMAĞAN"

KAYSERİ — 1983

TEBLİĞ METODU AÇISINDAN KUR'ANIN NÜZÜLÜ

Celâl KIRCA

GİRİŞ :

Hız. Muhammed, İslâm dinini insanlara, sadece getirmekle kalmamış, üstelik bu dini, onlara en mükemmel bir biçimde öğretmiştir. O, bir yandan içinde bulunduğu toplumu eğitirken, bir yandan da öğreticilik görevinde bulunmuştur. Hız. Peygamberin asıl görevi, tebliğ olmakla birlikte (1) O, eğiticilik ve öğreticilik görevini de üstlenmiş ve bunu açıkça ifade etmiştir. Nitekim Hız. Peygamber, «Allah beni tebliğ edici olarak gönderdi» (2) ve «Ben bir öğretici olarak gönderildim» (3) buyurarak her iki görevini, gayet net bir şekilde açıklamıştır.

Eğitim ve öğretimde istenilen ve arzu edilen şey, kolay anlaşıldan zor anlaşılana, basit olanından karmaşık olanına, maddî olanından mücerret olanına geçilmesi ve böyle bir metodun takip edilmesidir. Kur'ân'ın ilk muhatabı cahiliye Arapları ve daha sonra O'na muhatap olacak diğer insanlar için, yeni bir din olan İslamı, yaymak, tebliğ etmek ve öğretmek için de aynı yol takip edilmeli, kalblere sokulmalı ve oraya iyi yerleştirilmeliydi. Hız. Peygamber bir mübelliğ, eğitici ve öğretici olarak bu hususa önemle riayet edip, tertip, mantık ve fikir silsilesine harfiyen uyduğu gibi, Cenab-ı Hak da, Kur'ân'ın nüzulünde bu metodu uygulamış ve O'nu kısım kısım, parça parça Peygambere indirmiştir. (4) Bu husus, Kur'ân'ın 23 senede insanların ihtiyaçlarına ve kaabiliyetlerine göre değişik zaman ve mekanlarda inmesinin hikmetleri arasında ilk sırayı almakta ve insanların psikolojik ve sosyolojik hayatlarının tabii gelişmesine de uygun bulunmaktadır.

Kur'ân-ı tebliğ eden, anlayan, yorumlayan ve emir ve yasaklarını uygulayan Hız. Peygamber, olmakla beraber, O'nu peygamberine indiren de Cenab-ı Hak'tır, Hız. Peygamberi, nübüvvet ve ri-

1. en-Nahl, 16/35, 16/82, en-Nur, 24/54, el-Ankebut, 29/18, Yasin, 36/17.
2. İbn Mace, Mukadidme, 17, H.N. 229.
3. Tirmizî, Sünen, Tefsir, 66.
4. el-Furkan, 25/32, en-Nahl, 16/44, 16/102, el-İsra, 17/106.

salete hazırlayan, O'nu eğitip yetiştiren de yine Allah'tır. Bu sebeple Hz. Peygamberin bir mübelliğ, eğitici ve öğretici olarak takip ettiği usul ve metodun, Cenab-ı Hakk'ın kontrolünde bir metod olduğu anlaşılmaktadır. Zira Hz. Peygamberin getirdiği dinin yeniliklerini, içine aldığı kavramları ve savunduğu fikirleri, nasıl insanlara sunduğunu ve nasıl bir metod takip ettiğini bilmemiz, Kur'ân-ın tebliğ metodunu bilmemiz demektir. Her ne kadar nübüvvet ve risalet Hz. Peygamberle sona ermiş ve O'ndan sonra yeni bir Peygamber gelmiyeceği açıkça ifade edilmişse de, (5) risalet sahibi Hz. Peygamberin tebliğ, eğiticilik ve öğreticilik vasıflarının kesnlikle devam ettiği de açıklanmıştır. (6) Hz. Peygamberin nübüvvet ve risalet vasfında olmasa da tebliğ ve öğreticilik vasfında Müslümanlar, O'nun halefi ve mirascıları olmuştur.

Kur'ân, Hz. Peygambere tam 23 senede nazil olmuştur. Bu müddetin 12 sene 5 ay 13 günü Mekke'de, geriye kalan 9 sene 9 ay 9 günü de Medine'de geçmiştir. (7) Bu 23 senelik nübüvvet müddeti içinde Kur'ân, Hz. Peygambere birden ve topluca değilde, parça parça ve kısım kısım inmiş, ancak Levh-i Mahfuz'daki tertibi üzerine indirilmemiştir. Kur'ân'ın şu andaki tertibi, Levh-i Mahfuz'daki tertibine uygundur. Yani Kur'ân-ın Levh-i Mahfuz'daki tertibi ile elimizdeki Kur'ân'ın tertibi arasında bir fark yoktur.

Zerkeşi, bu konuda bilgi verirken «Kur'ân, Levh-i Mahfuz'daki tertibine uygun tertip edilmiştir» (8) demektedir. Yine Zerkeşi'ye göre, Kur'ân'ın nüzül tertibi başka, tilâvet tertibi başkadır. (9)

Acaba neden Hz. Peygamber, Kur'ân-ı nüzul sırasına göre tanzim etmedi de, tilavet sırasına göre tanzim etti? Veya Kur'ân, acaba neden tilavet tertibi, yani elimizdeki mevcut Kur'ân'ın tertibi üzere Fatiha sûresinden başlayarak sırasıyla indirilmedi de, 96. sûre olan «İkra» sûresinden indirilmeye başlandı? Acaba neden nüzul tertibi başka, tilavet tertibi başkadır? Neden Kur'ân, birden ve topluca indirilmedi de parça parça, kısım kısım indirildi?

Bu soruların mutlak doğru ve kesin cevaplarını ve hikmetlerini ancak Allah bilebilir. Bizim kesin olarak bunları bilmemize de imkân yoktur. Zira bu konuda bize intikal eden herhangi bir hadis

5. el-Ahzab, 33/40.

6. İbn Mace, Sünen, Mukaddime, 17, H.N. 223.

7. Zürkanî, Menahilu'l-İrfân, Beyrut, Tarihsiz, 1/44, 45.

8. Zerkeşi, el-Burhan, Beyrut, Tarihsiz, 1/236.

9. Zerkeşi, a.g.e., 1/236.

veya haber bulunmamaktadır. Ancak tebliğ metodu açısından bu meseleyi ele alıp incelediğimizde, bu soruların cevaplarında İslâmî tebliğ metodunun bazı esaslarını bulmamız mümkün olacaktır.

1. KUR'AN'IN NÜZÜLÜ :

«Nüzûl», bir şeyin yukarıdan aşağıya inmesi demektir. (10) «İnzâl» ise bir şeyi, yukarıdan aşağıya indirmek demektir. Tenzîl de aynı anlamda kullanılmaktadır. (11) Bununla birlikte «Tenzîl» de, yavaş yavaş ve parça parça indirmek, anlamı mevcuttur. Kur'ân-ı Kerîm, tenzîl suretiyle yavaş yavaş ve parça parça inmiş ve bu tür inişe, «müneccemen nüzûl» adı verilmiştir. (12)

Kur'ân-ı Kerîm'in, Cenab-ı Hakkın mutlak irâdesi ve kelâmından Cibrîl vasıtasıyla peygamberimiz Hz. Muhammed'e gelinceye kadar, üç ana indirilişi olmuştur. Bu indirilişler, gerek Kur'ân-ı Kerîm'de ve gerekse Hadîs-i Şerîflerde açıkça beyân edilmektedir.

Kur'ân'ın İndiriliş Merhaleleri :

1. Kur'ân'ın, Cenab-ı Hakkın mutlak irâdesi ve kelâmından Levh-i Mahfûz'a indirilişi.

Bu indiriliş, Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle açıklanmaktadır. «Ey Muhammed !. Doğrusu sana vahyedilen bu kitâb, Levh-i Mahfûz'da bulunan şanlı bir Kur'ân'dır.» (13) «Doğrusu bu kitâb, sadece arınmış olanların dokunabileceği, saklı bir kitabda mevcutken âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiş olan Kur'ân-ı Kerîm'dir.» (14) Fahreddin er-Râzî (Ö. 606/1209) bu iki âyette geçen «Levh-i Mahfûz» ile «fi Kitâbin Mekkûn» (saklı bir kitab) un aynı şey olmasının ihtimal dahilinde olduğunu söyler. (15) Zira O'na göre bu iki âyetten maksat, Kur'ân'ın korunması ve muhafazasıdır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de Cenab-ı Hak, «Şüphesiz Kur'ân-ı biz indirdik ve mutlaka onu biz koruyacağız» (76) buyurmaktadır. (17)

10. Yusuf Ma'lûf, el-Müncid, N.Z.L. maddesi.

11. ez-Zürkânî, Menâhilü'l-İrfân, Beyrut, Tarihsiz, 1/34; Ö. Nasuhi Bilmen, Büyük Tefsir Tarihi, İst. 1973, 1/12.

12. Mustafa Sâdık er-Râfîî, İ'câzu'l-Kur'ân, Mısır, 1965, s. 30. ez-Zerkeşi, el-Burhân, Beyrut, Tarihsiz, 1/228.

13. Burûc, 21 - 22.

14. Vâkıa, 77 - 78 - 79.

15. er-Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, Tahran, Tarihsiz, XXXI/124 - 125.

16. Hıcr, /9.

17. er-Râzî, a.g.e., XXXI/125.

Bu indirilişin ne vaktini ne de şeklini bilmeye muktediriz. Allah'dan başka hiç bir kimsenin bunu bilmesi de asla mümkün değildir. Bu indiriliş, bir defa olmuş ve asla parça parça olmamıştır. Âyetin zâhirî anlamından anlaşılın mâna da budur. Zira Kur'ân'ın Peygamberimize parça parça indirilişinin sırlarını ve hikmetlerini, bu tür indirilişte düşünmek asla mümkün değildir. (18)

Bu indirilişin hikmetini, bizzat Levh-i Mahfûz'un var oluşunun umumî hikmetiyle açıklayabiliriz. Cenab-ı Hak, Levh-i Mahfûz'un var oluş hikmetini, şöyle açıklamaktadır. «Yeryüzüne ve sizin başınıza gelen herhangi bir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce o, Kitab'da (Levh-i Mahfûz) yazılmış bulunmasın. Bu Allah'a çok kolaydır.» (19)

2. Kur'ân'ın Levh-i Mahfûz'dan Dünyâ Semasındaki «BeYTü'l-İzzet» e İndirilişi :

2. KUR'ÂN'IN LEVH-İ MAHFÛZ'DAN DÜNYA SEMASINDAKİ «BEYTÜ'L-İZZET» E İNDİRİLİŞİ :

Kur'ân-ı Kerîm, ikinci olarak Levh-i Mahfûz'dan dünya semasına indirilmiş ve orada muhafazaya alınmıştır. Bizzat Kur'ân-ı Kerîm, bu indirilişi açıklamakta ve şöyle demektedir :

- a) «Biz O'nu mübarek bir gecede indirdik» (20)
- b) «Biz O'nu kadir gecesinde indirdik» (21)
- c) «Ramazan ayı ki, onda Kur'ân indirildi» (22)

Bu üç âyetde aynı şeyi ifâde etmekte ve Kur'ân-ı Kerîm'in indirilişini açıklamaktadır. Birinci âyet, Kur'ân'ın mübarek bir gecede; ikinci âyet, kadir gecesinde; üçüncü âyet ise, Ramazan ayında indirildiğini beyan etmektedir. Ebû Şâme, mübârek gecenin Kadir gecesini olduğunu söylemektedir. (23)

Bilinen ve gerçek olan bir husus var ki, Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Peygambere bir defada değil, yavaş yavaş ve parça parça tam 23

18. ez-Zürkânî, Menâhil, 1/36.

19. Hadîd, 57/22.

20. Duhân, 44/3.

21. Kadr, 97/3.

22. Bakara, 2/185.

23. Ebû Şâme, el-Mürşidü'l-Vecîz, Tahkik, Tayyar Altıkulaç, Beyrut, 1975 s. 9.

senede nazil olmuştur. Öyleyse bu âyetlerde beyân edilen indiriliş, Hz. Muhammed'e olan indiriliş değildir. Bu âyetlerde beyân edilen indirilişden maksat, Kur'ânın dünyâ semasına olan indirilişidir. Hemen hemen bütün müfessirlerin ittifak ettiği görüş de budur. (24)

Ayrıca bu konuyu açıklayan hadisler mevcuttur. Belki de müfessirleri, bu kanaate sevkeden, âyetlerin zahiri anlamı ve tarihî vâkıanın yanında bu hadisler olmuştur. Tarihî vâkıadan maksat, Kur'ânın parça parça indirilişidir.

Pek çok rivâyet tefsiri, İbn Abbas'dan şu rivâyetleri nakletmişlerdir : (25)

a) İkrime'den : «Kur'ân, kadir gecesinde tek bir kitap halinde dünyâ semasına indirildi. Bundan sonra da O, yirmi küsur senede Hz. Peygambere indirildi.»

b) Said b. Cübeyr'den : Kur'ân, zikirden fasledildi ve dünyâ semasındaki Beytü'l-İzzet'e konuldu. Cibrîl daha sonra onu Hz. Peygambere indirmeye başladı.»

c) Said b. Cübeyr'den : Kur'ân, dünyâ semasına bir defada indirilmiştir.»

d) «Kur'ân ,tek bir kitap olarak indi, dünya semasındaki Beytü'l-İzzet'e konuldu.»

Celâleddin es-Suyûtî, (Ö. 911/1505) İbn Abbas'dan mevkûf olarak nakledilen bu hadislerin hepsini sahih olarak kabul etmekte ve kendisi de el-İtkân adlı eserinde bu hadislere yer vermektedir. (26)

ez-Zürkânî ise, hadislerin sahih olduğunu söyleyen Suyûtî'ye katılmakta ve «İbn Abbas'ın bu hadisleri kendi reyî ile söylemesi imkânsızdır. İsrâiliyâttan olması ise asla mümkün değildir» diyerek, bu hadislerin merfu olduğunu söylemektedir. (27)

24. el-Âlûsî, Şihâbu'd-Din Mahmud, Ruhu'l-Maânî, Beyrut, Tarihsiz, XXX/189; el-Kurtubî, el-Cami'li-Ahkâmi'l-Kur'ân, Beyrut, Tarihsiz, 1/60, 11/297, XX/130; ez-Zemahşerî, el-Keşşâf, Beyrut, Tarihsiz, IV/273; er-Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, XXXII/27-29, Ebû's-Suud, Mehmed, İrşâdü'l-Akli's-Selîm, Beyrut, Tarihsiz, IX/182, Hân, Sıddîk Hasan, Fethu'l-Beyân, Kahire, 1965, X/405, Hâzin, Lübâbu't-Te'vîl, Beyrut - tarihsiz, IV/390, Şevkânî, Fethu'l-Kadir, Beyrut, Tarihsiz, V/471.
25. Taberî, Camiu'l-Beyân, Mısır, 1954, XXX/258, İbn Kesîr, Tefsîr, Mısır, Tarihsiz, IV/530, Sıddîk Hasan Hân, Fethu'l-Beyân, X/405, Şevkânî, Fethu'l-Kadir, V/471, Kurtubî, Camiu'l-Ahkâmi'l-Kur'ân, XX/130.
26. Celâleddin es-Suyûtî, el-İtkân, Beyrut, 1973, 1/40.
27. ez-Zürkânî, Menâhil, 1/38.

Elmalı'lı Hamdi Yazır'da bu rivâyetleri, aynen nakletmekte ve bu konuya şöyle bir açıklık getirmektedir. «Kur'ân, tek bir kitap olarak kadir gecesinde Levh-i Mahfûz'dan dünyâ semasına indirildi ve Beytü'l-İzzet'e konuldu. Cibrîl onu sefere adındaki meleğe imlâ etti. Daha sonra da onu Hz. Peygambere parça parça indirdi. İlk indirdiği ayet ile son indirdiği âyet arasında yirmi üç senelik bir zaman geçti

Ancak İbn Cerîr et-Taberî'nin naklettiği iki rivâyette, a) Kur'ân'ın topluca dünyâ semasına indiği, b) Kur'ân'ın evvelinin kadir gecesinde nazîl olduğu belirtilmektedir. Bunun için müfessirler, tefsirlerinde bu iki yön üzerinde durmuşlardır.» (28)

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Kur'ân topluca dünyâ semâsına inmiş ve cibrîl, Kur'ân'ın ilk âyetini Peygamberimize Kadir Gecesinde getirmiştir.

Ancak bazı İslâm alimleri, bu görüşe katılmamışlardır. Meselâ, Malikî fukahâsından İbn el- Arabî (Ö. 533/1138) «Ahkâmu'l-Kur'ân'ında «Allah ile Cibrîl, Cibrîl ile Hz. Muhammed arasında bir vâsita olamaz» diyerek bu görüşü reddetmektedir. (29) Fakat çoğunluk, Kur'ân'ın önce dünyâ semasındaki «Beytü'l-İzzet» e, oradan da Hz. Peygambere indiğinde hemfikirdirler.

3. Kur'ân-ı Kerîm'in dünyâ semasından Hz. Peygambere yirmi üç senede parça parça ve zaman zaman inzâli.

Hız. Peygamber 40 yaşında peygamber olmuştur. Mekke'de peygamber olarak 13 sene kalmış ve hicretten sonra 10 yıl yaşamıştır. Böylece Hız. Peygamber'in 23 yıllık nübüvvet hayatı olmuştur. Bu müddet içinde vahiy, Hız. Peygambere devamlı gelmiş ve asla kesilmemiştir. Son vahiyden bir müddet sonra da peygamberimiz vefa etmiştir. Bizzat Kur'ân-ı Kerîm, âyetlerin parça parça indiğini beyân etmekte ve şöyle buyurmaktadır.

«Kur'ân-ı, insanlara ağır ağır okuman için, bölüm bölüm indirdik ve onu gerektikçe indirdik.» (30)

«İnkâr ederler : Kur'ân ona bir defada indirilmeliydi, derler. Oysa biz onu böylece senin kalbine yerleştirmek için azar azar indirir ve onu ağır ağır okuruz.» (31)

28. Elmalı'lı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili, İst. 1935, VIII/5968, 69.

29. İbn, Aarbî, Ahkâmu'l-Kur'ân, Lübnan, Tarihsiz, IV/1962.

30. İsrâ, 17/106.

31. Furkân, 25/32.

Nitekim Kur'ân, bazan küçük bir sûre, bazen de beş veya on ayetlik bölümler halinde nâzil olmuştur. İfk olayı üzerine iner Nur sûresinin 11 - 21. âyetleriyle Mü'minûn sûresinin ilk on âyeti bu ölçünün açık örnekleridir. (32)

Bu konu o kadar sağlam ve kesindir ki, hiç bir İslâm alimi bu mevzuda ihtilâf etmemiştir. Bütün alimler bu konuda görüş birliği içindedirler. Meselâ İbn Fûrek : «Tevrat bir defada indirildi. Zira o, okuma yazma bilen bir peygambere indirilmişti. Kur'ân, parça parça indirilmiştir. Zira o, okuma yazma bilmeyen ümmî bir peygambere indirilmiştir» (33) demektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'in, Hz. Peygamber'in hayatında toplanmamış olması da bunu isbat etmektedir. Zira vahiy devamlı gelmekteydi. Vahiy geldiği müddetce de peygamberimizin Kur'ân-ı cem etmesine imkân yoktu. Bunun için de Kur'ân Hz. Peygamberin hayatında cem'edilmemiş, ancak vefaâtından sonra Hz. Ebû Bekir döneminde bir araya getirilerek bir kitap halinde toplanmıştır.

2. KUR'ÂN-I KERÎM'İN PARÇA PARÇA İNDİRİLİŞİNDEKİ HİKMETLER :

Kur'ân-ı Kerîm, insanları doğru ve hak yola götüren bir hidayet kitabıdır. Bunun için de muhatabı insandır. Bu nedenle Kur'ân, insanın Yaraticısı ile, insanın insanlarla ve insanın eşya ve kâinatla olan münasebetlerini ele almış ve bir takım kanun ve prensipler getirmiştir. Fakat Kur'ân-ı Kerîm, insanın Yaraticısı ve diğer insanlarla olan münasebetlerine dair geniş açıklamalarda bulunduğu ve kesin kaideler ve prensipler getirdiği halde, eşya ve kâinatla olan münasebetlerine dair kesin kanunlar ve prensipler getirmemiş, sadece genel prensipler getirerek bu konunun araştırılmasını insan zekâsına terketmiştir. (34)

Bunun içindir ki, Kur'ân-ı Kerîm, müslümanlar için yalnız mukaddes bir kitapdan ibaret kalmamış, aynı zamanda edebiyat, kıssa, sağlık ve pozitif ilimler vs. gibi konularda da müslümanlara rehberlik görevinde bulunmuştur.

Kur'ân'ın rehberlik görevinde bulunduğu konulardan biri de eğitim ve öğretim, diğer bir ifâde ile «tebliğ» konusudur. Kur'ân-ı

32. Suyutî, İtkân, 1/28 - 50.

33. ez-Zerkeşi, el-Burhân 1/231.

34. Celâl Kırcâ, Kur'ân-ı Kerîm ve Modern İlimler, İst. 1981, s. 263.

Kerim, insanların müslüman olmasında, İslâmî bir kadronun oluşmasında, ve bu kadronun oluşması için müslümanların eğitilmesinde en önemli rolü oynamış ve bu konuda da müstesna bir yeri ve tarifi imkânsız bir fonksiyonu olmuştur.

Câhiliye döneminde Araplar, tamamen maddeci bir hayat yaşamakta ve hatta mânâyı da maddede aramakta idiler. Yani mânâsı da maddeden ibâretti. Böyle bir yaşayış ve anlayış içinde olan Arap toplumu, nâzil olan âyetlerini, kelimelerini ve mefhumlarını tam anlamıyla anlıyamıyorlardı. Anlamaları da ilk anda pek mümkün değildi. Hatta imkânsız gibiydi. Ancak Kur'ân-ı Kerîm, onları, maddî hayat, maddî düşünce ve maddî Allah telâkkisinden kurtarmak için öyle bir metod ve öyle bir üslûpla geldi ki, yirmi üç sene gibi çok kısa bir müddet içerisinde böylesine şartlanmış bir toplumu, düştüğü bataklıktan kurtarıverdi.

Bu, Kur'ân'ın, bir zaferidir ve diğer zaferlerinin yanında apayrı bir yeri vardır. Bu, bir mu'cizedir, Kur'ân, mu'cizesidir.

Kur'ân-ı Kerîm, Allah'ın mutlak iradesinden ve kelâmından Levh-i Mahfuz'a, oradan da birinci dünyâ semasına topluca indiği halde acaba neden Hz. Peygambere topluca inmemiştir de parça parça yirmi üç senede inmiştir ?

Bu soruya verilecek en doğru ve en makûl cevaplar, Kur'ân-ı Kerîm'in parça parça indirilişindeki hikmetleri de açıklayacaktır. Nitekim bu soru, pek çok İslâm aliminin kafasını meşgul etmiş ve onlara cevaplar arattırmıştır. Bu âlimler, Kur'ânın parça parça indirilişindeki hikmetleri ise şöyle açıklamışlardır :

1. Kur'ân-ı Kerîm, şayet Levh-i Mahfûz'a indiği gibi Hz. Peygambere de birden ve topluca inseydi, başkaları tarafından daha önce düşünülüp tertiplenmiş olması zannını verebilirdi. Fakat Kur'ân'ın parça parça indirilişi, böyle bir zannı ortadan kaldırmıştır.

2. Kur'ân, birden inseydi, ihtivâ ettiği hükümler de birden inmiş olacağından yeni yeni müslüman olacak kimselerin, bu hükümlerle de sorumlu olması zorunlu olacak ve bu da onlara çok zor ve ağır gelebilecekti. Meselâ : Müslümanların sayıca az oldukları sırada bile cihad etmeleri gerekecekti. Böyle bir uygulama ise İslâmiyeti, daha doğmadan öldürmek demek olurdu. Peygamberi-

miz Bedir Savaşında bile Cenab-ı Hakka, Sana ibadet eden bir avuç insana yardım etmezsen, sana yeryüzünde ibadet edecek hiç bir kimse bulamazsın, diye dua etmişti. (35)

Ayrıca böyle bir uygulama, tedric ve kolaylaştırma kaidesine aykırı ve İslâmiyetin çabukça yayılmasına engel olabilirdi. Nitekim Hz. Âişe'den Buhârî'nin yaptığı bir rivâyet, bu konuyu, hiç bir tereddüde yer vermiyecek şekilde açıklamaktadır : «Resule inen ilk sure mufassal bir sure olarak inmiştir. O surenin içinde cennet ve cehennemın hatırlatılması vardır. İnsanların kalbi İslâma ısınınca, helâl ve harama dair hükümler gelmiştir. Şayet ilk inen âyet, «İçki içmeyiniz» olsaydı, mutlaka onlar, «biz içkiyi terketmeyiz» derlerdi. Ve yine «zina etmeyiniz» denilseydi, yine onlar, «biz zina'yı asla bırakmayız» derlerdi. (36)

3. Peygamberimiz, tebliğ vazifesini yaparken pek çok güçlüklerle ve sıkıntılara uğramış ve dayanılmaz acılar yaşamıştır. Cenab-ı Hak, bu eziyetler karşısında Rasulünün kalbini takviye etmek ve ona moral gücü kazandırmak için, zaman zaman âyetler indirmiştir. Bu âyetlere örnek olarak Lokman sûresinin 23. âyetini zikredebiliriz. Bu âyette Cenab-ı Hak : «Ey Muhammed ! inkâr edenin inkarcılığı seni üzmesin onların dönüşü bizedir. O zaman, yaptıklarını kendilerine haber veririz. Allah kalblerde olanı şüphesiz bilir» demektedir.

Şayet Kur'ân-ı Kerim, birden nazil olsaydı, buna imkân bulunamayacak ve dolayısıyla Resûle, ilimde mirascı olan alimlerin örnek alacağı bir sünnet de olmayacaktı.

4. Peygamberliğin ilk anından itibaren geçen 23 sene içinde, dinî, sosyolojik, idarî, siyâsî, hukukî vs. gibi pek çok olay zuhur etmiş ve bu olayları müteakiben bir takım hükümler ve emirler gelmiştir. Kur'ân-ın birden ve topluca inmesi halinde ise, buna imkân olmayacaktı.

5. Nübüvvetle birlikte, gerek müslümanlar ve gerekse gayr-i müslimler tarafından bir çok konularda Hz. Peygambere sorular sorulmuş ve izâhlar istenmiştir. Bu sorular için mutlaka bazı âyetlerin inmesi gerekiyordu. Zira Resulüllah'ın bu gibi sorulara kendi içtihadı ile cevap vermesi imkânsızdı. Mutlaka Allah'ın bu sorulara cevap vermesi ve bir açıklık getirmesi zorunluuydu. Ruh ve Ashab-ı

35. İbn. Hişâm, es-Sıratü'n-Nebeviyye, Beyrut, Tarihsiz, 11/279.

36. Buhârî, Sahih, K. Fezâilü'l-Kur'ân, 6. İst. 1979. VI/101.

Kehf hakkında sorulan sorular, bu cinsden sorulardı. Kur'ân'ın bir defada ve topluca inmesi halinde, bu sorulara, Kur'ân lisaniyle cevap vermek imkânı olmayacaktı.

6. Kur'ân âyetleri zaman zaman ve parça parça nazil oldukça, müslümanlar, bu âyetleri, büyük bir şevk ve arzu ile ezberliye-biliyorlar ve kolaylıkla hâfız olma şerefine erişebiliyorlardı. Kur'ân'ın birden nüzûlü, bu şevk ve kolaylığı büyük ölçüde ortadan kaldırılabildi. Bunun için Cenab-ı Hak : «Kur'ân-ı, insanlara ağır ağır okuman için bölüm bölüm indirdik» (37) buyurmaktadır. (38)

Bu ve buna benzer daha pek çok sebepler ve hikmetlerden dolayı, Kur'ân-ı Kerim'in âyetleri, vahiy yolu ile parça parça, bölüm bölüm nâzil olmuş ve İslâmın kısa zamanda inkişafını sağlamıştır.

3. TEBLİĞ AÇISINDAN KUR'AN'IN NÜZÛLÜNDEKİ HİKMETLER :

Bu hikmetlerin yanında, Kur'ân'ın parça parça nüzûlüne dair daha pek çok hikmet bulunabilir. Zira Kur'ân'ın parça parça indirilişine dair hikmetler sadece bu kadar değildir. Ancak bu kadar hikmet bile bize, Kur'ân'ın tebliği metodunu göstermeye kâfi gelmektedir.

Bu metoda göre, Cenab-ı Hak, önce iman esasları ile ilgili âyetleri indirmiş, insanların bozuk ve yanlış itikatlarını düzeltmiş, fakat helâl ve harama dair hükümlerle emir ve yasaklarını bir müddet geciktirmiştir. Ancak bazı yasaklarını, tekamüle uygun bir biçimde getirmiş ve bu yasaklarda tedricilik kaidelerini uygulamıştır. Te'hir ettiği veya ihtiyaç anına kadar uygulamasını geciktirdiği hükümleri ise, bir defada ve tekamüle yer vermeksizin tatbik mevkiine koymuştur.

Hz. Adem'den itibaren Hz. Muhammed'e gelinceye kadar, bütün peygamberlerine Cenab-ı Hak, ahkâma ait meseleleri tedricî bir tekamülle inzal ettiği gibi, Hz. Muhammed'e de inzal ettiği ahkâmda tedricî bir tekamül sırası takibetmiştir. Mekke'de nazil olan âyetlerde, iman, sabır, güzel ahlâk, sosyal yardımlaşma ve güzel öğütle imana davet konularının ele alındığı, bunun tam aksine Me-

37. İsrâ, 17/106.

38. Bu konuda geniş bilgi için bkz.: Zürcânî, Menâhil, 1/36-55; Zerkeşî, Burhân, 1/228-232; Suphî Sâlih, Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'ân, Beyrut, 1968, s. 128-163, Ö. N. Bilmen, Büyük Tefsir Tarihi, 1/16.

dine'de nazil olan ayetlerde ise, ibadet, sulh, savaş ve muamelât konularının açıklandığı görülmektedir.

Nuzûl sırasına göre Kur'ân ayetleri, Mekkî ve Medenî diye bir tasnife tabi tutulmuş ve bu tasnifte en meşhur görüş olarak Hicret esas alınmıştır. (39) Bir tarih başlangıcı olarak kabul edilen Hicret, aynı zamanda tedricî tekamül gösteren hükümlerle ihtiyaç anına kadar uygulamasını geciktirdiği hükümler açısından da büyük bir öneme sahiptir. Hicret öncesi nazil olan ayetlere Mekki ayetler, Hicret sonrası ayetlere ise Medenî ayetler adı verilmektedir. Mekkî âyetlerde, iman, ahlak ve sosyal yardımlaşma konuları ön plânda ele alınmakta, insanların yanlış ve manasız inançları ya kınanmakta ya da reddedilmektedir. Böylece insanların öncelikle kuvvetli bir imana sahip olmaları amaçlanmaktadır.

Nitekim Mekke'de inen ayetlerde Cenab-ı Hak, müslümanları, namaz, sadaka ve oruçla mükellef tutmuştur. Ancak namaz, başlangıçta sabah akşam olmak üzere iki vakitte kılınmakta ve bir dua niteliğini taşımakta idi. 40 Günlük sayısı, rekatları ve kılınış şekilleri itibariyle namaz, ancak Hicretten yaklaşık birbuçuk sene kadar önce fark kılınmıştır. Bu demektir ki, namaz, bi'setten sonra bugünkü şekliyle hemen farz kılınmamış, böyle bir uygulamanın tatbik mevkiine konulabilmesi için 11 yıllık bir sürenin geçmesi beklenmiştir.

Cuma namazının farz kılınışı ise Hicret esnasında olmuş ve Peygamberimiz ilk Cumayı Salim b. Avf. oğullarının oturdukları Raûna vadisinde kılmıştır.

Oruç, İslâmdan önce de biliniyordu. Buharî'nin Hz. Aişe'den rivayet ettiği bir hadisten anlıyoruz ki, Kureyşliler, cahiliye döneminde Muharrem ayının 10. gününde oruç tutarlardı. (41) Peygamberimiz de Aşûra gününü oruçlu geçirirdi. Oruç, Hicretin ikinci senesi içinde Bedir savaşından bir ay, veya birkaç gün önce Şaban ayında farz kılınmıştır. Bedir savaşı ise, Hicretin ikinci senesi Ramazan ayının 17. günü olan Cuma günü olmuştu. (42)

Orucun farzietini bildiren ve hükümlerini açıklayan ayetlerin tamamı Medenî bir sûre olan Bakara sûresi içinde yer almakta-

39. Zerkeşî, el-Burhân, 1/187.

40. Subhi Salih, Mecâlis fi Ulumi'l-Kur'ân, Beyrut, 1968, s. 59, Muhammed el-Hudari, Tarihu't-Teşri'i-l-İslâmî Mısır, 1960, s. 43.

41. Hudarî, Tarihu't-Teşri s. 47.

42. Muhammed el-Bağdadî, Lübabu't-Te'vil, (el-Hazin) Beyrut, Tarihsiz, 1/113.

dır. Mekki ayetlerde oruçla ilgili herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak orucun Arapça karşılığı olan «Savm» kelimesi, bir tek Mekki ayette geçmekte ve burada da susmak anlamında kullanılmaktadır. (43) Mekki olan bu ayette «Ben Allah'a oruç adadım, onun için bugün hiç bir kimseye söz söylemeyeceğim de» (44) denilmektedir.

Oruç, ilk vahyin gelişinden yaklaşık 14 yıl, namazın farz kılınışından ise 3,5 yıl sonra farz kılınmıştır.

Malî bir ibadet olan zekat, arzuya bağlı bir yardım ve sadaka anlamlarında Mekke'de emredilmiştir. (45) Nitekim Mâun sûresinde «Hesap gününü yalanlıyanı biliyor musun? İşte o, yetimi hırpalar, yoksulun doyurulmasına taraftar olmaz» (46) denilmektedir. Ancak bugünkü anlamda ve İslâm devletinin bir malî kaynağı olarak zekâtın farz kılınışı, Hicretin 2. yılında olmuştur. (47) Tafsilatı ve diğer hükümleri ise daha sonraları tedricî olarak gelmiştir. «Zekâtınızı veriniz» (48) ayeti mutlak anlamda ve umumî olarak zekâtın farzîyetini ifade etmektedir. (49)

Cihat emri ile ilgili ayetler de Hicretin ikinci yılında nazil olmuştur. Miras hukuku ile ilgili hükümler ise Hicretin 3. yılında, içkinin haram kılınışı 4. yılında, kadınların durumu, örtünme, evlenme ve boşanmaya dair hükümler, 4. ve 5. yılda, hırsızlık cezası 6. yılda, faizin yasaklanması 8. yılda ve hac ibadeti ise 9. yılda emredilmiştir.

İlâhî emirlerin birden değilde, te'hirli ve tedricî bir şekilde gelişi, İslâmın esnekliğini, kolaylıklarını ve müsamasını gösterir. Kur'ân, «Allah size kolaylık diler, zorluk dilemez» (50), «Allah din işlerinizde size hiç bir güçlük yükledi» (51) demektedir. Allah hiç bir kimseye kaldıramıyacağı yük yüklememiştir. Yüklemediği yüklerin bir kısmını, ihtiyaç zamanına kadar ya geciktirmiş, ya da tedricî bir tekamüle tabi tutarak insanların yeni emirlere alışmasını sağlamıştır. Bir kısım yükleri ise, birden ve kesin emirler

43. Abdülkadir Ali Hasan, Nazratün Amme fi Tarihi'l-Fıkh, Kahire, 1965, s. 16.

44. Meryem 19/26.

45. Abdülkadir Ali Hasan, a.g.e., s. 19.

46. Mâun, 107/1-3.

47. Zebidî, Tecrid-i Sarih, Ter. Kâmil Miras, Ankara, 1972, 5/44.

48. Bakara, 2/41.

49. Kurtubî, el-Cemi'li Ahkâmi'l-Kur'ân, Beyrut, 1965, 1/343.

50. el-Hacc, 22/78.

51. el-Bakara, 2/185.

şeklinde insanlara yüklemiştir. Birden ve kesin emirler şeklinde insanlara yüklediği bu hükümleri, zaman zaman tekrar ederek, bu hükümlerin zihinlerde canlı tutulmasını sağlamıştır. Mekki bir süre olan ve Mirac olayını anlatan İsrâ sûresinde, birden ve kesin emirler şeklinde insanlara yüklenen ve bazı emirleri geçmişte verilmiş emirlerin bir tekrarı olan hükümlerin bariz örneklerini görebilmekteyiz. Bu sûrenin 22. ayeti ile 37. ayeti arasındaki ayetlerde, İslâm ahlâkının da esaslarının tesbit edildiği hükümler şöyle açıklanmaktadır :

1. Allah'a ortak koşmayınız,
2. Anne ve babanıza hürmet ve itaat ediniz,
3. Her hak sahibine hakkını veriniz,
4. İsrâf etmeyiniz,
5. İşlerinizde aşırılığa kaçmayınız,
6. Çocuklarınızı öldürmeyiniz,
7. Zinaya yaklaşmayınız,
8. Haksız yere hiçbir kimseyi öldürmeyiniz,
9. Yetime haksızlık ederek malını yemeyiniz,
10. Ölçü ve tartılarınızda doğruluktan ayrılmayınız,
11. Bilmediğiniz şeylerin peşine körü körüne düşmeyiniz,
12. Yeryüzünde gurur ve kibirle yürümeyiniz.

Mekke döneminde iman ve imanla ilgili konuların yanında ahlâkî emirlerin ve hükümlerin de yer alışı, insanların önce düşünce, inanç ve irade yönünden eğitilmelerini daha sonra da ahlâkî açıdan yetiştirilmelerini amaçlamaktadır. Böyle bir eğitim ve öğretimden sonradır ki, dinî ve içtimaî hükümlerin uygulanmasına geçilmiş ve bu hükümler, insanların ruhî, fikrî ve ahlâkî olgunluğa erişeceği bir zamana kadar geciktirilmiştir.

Namaz, oruç, zekat, cihad, sulh, hacc, kısas, örtünme, boşanma ve saire gibi emirler, ihtiyaç anına ve zamanına kadar geciktirilen emirler arasında yer alırken, içki ve kumar gibi ferdî alışkanlıklarla kölelik gibi sosyal ve hukukî konularda tedricî bir tekamülün varlığı görülmektedir. Emirlerdeki tedricî tekamülün en bariz örneği içkinin haram kılınmasıdır. İçki ile ilgili ilk ayet, Medeni bir sure olan Bakara sûresinde yer almakta ve bu ayette şöyle denilmektedir : «Sana içkiyi ve kumarı sorarlar. De ki, onlarda hem büyük günah, hem de insanlar için faydalar vardır. Fakat günahları, faydalarından büyüktür.» (52)

52. el-Bakara, 2/284.

Bu ayet, içki içenlerin dikkatini mutlak zararına çekmekte ve zararının faydasından çok olduğunu açıklamaktadır. Müfessirler, bu ayetin, Hz. Ömer'in «Ya Rabbî, bize içki hakkında doyurucu bir beyanda bulun» şeklindeki duası üzerine nazil olduğunu kaydederler. (53) Zira o çağda özellikle Medine'de içki içenlerin sayısı çok fazla idi. (54) Pek çok Medineli müslüman da henüz içki haram kılınmadığı için içki içmeye devam ediyordu. Bir çok konuda emir ve yasaklar getiren Kur'ân, acaba bu konuda ne diyecekti? Hz. Ömer, Kur'ân'ın bu konudaki görüşünü öğrenmek isteyenlerin başında bulunuyor ve Cenab-ı Hakk'ın bu konuya bir an önce açıklık getirmesini istiyordu.

Bakara suresi, Medine'de ilk nazil olan sûrelerden biri olduğundan bu ayetin, Hicretten bir iki sene sonra nazil olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Zira içki içmeyi yasaklayan ikinci ayet Nisâ sûresinde, üçüncü ve son ayet ise Mâide sûresindedir. Tefsircilerin çoğunluğuna göre Nisa sûresi, Bakaradan, Maide sûresi de Nisa sûresinden sonra nazil olmuştur. (55) İşte içki ile ilgili ilk açıklama, Hz. Ömer'in ısrarlı talebi üzerine, müslümanların o merhadedeki psikolojik yapılarına uygun bir biçimde gelmiş ve ilk plânda kesinlik ifade etmeyen bir görünüm arz etmiştir. Ayet onlara sanki şöyle demektedir : «Her ne kadar içkide, ticaretinden dolayı, sizin için ekonomik faydalar, sağlığı vehmettiren yanaklarınızın kızarması gibi zâhirî görünümler, sarhoşluk anlarında ortaya çıkan cömertlik gibi içtimaî ve savaş esnasında gözün dönmesi neticesine varan cesaret gibi psikolojik faydalar bulunuyorsa da, zararları, bu faydalarından daha çoktur.» (56) İçkinin haram kılınması için bu sebep yeterlidir. Amaç, içki içenlerin kafasında bir istifham uyandırmak ve onları bu konuda şüphe ve tereddüde sevk etmektir. Daha sonra bu şüphe ve tereddüd onları, yasaklanacak olan içkiyi terke zorlayacaktır.

İçkinin haram kılınışında ikinci adım, «Ey iman edenler, siz sarhoşken, ne söyleyeceğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın» (57) anlamındaki ayetle olmuştur. Böylece müslümanların sarhoş olma imkânları ve zamanları daraltılmış ve içki tüketimi, tahdid altına alınmıştır. Çünkü o dönemde namaz farz kılındığı halde henüz içki haram kılınmamıştı. Müslümanlar, bir yandan

53. M. Reşid Rıza, el-Menar, Beyrut, Tarihsiz, 11/341.

54. M. Şibli, Asr-ı Saadet, Ter. Ö. Rıza Doğrul, İst. 1973, 1/499.

55. Zürcânî, Menahil, 1/191.

56. S. Salih, Mebahis, s. 60.

57. en-Nisa, 4/43.

namazlarını kılarlarken, diğer yandan da içkilerini içiyorlardı. Günde beş vakit namaz kılmakla yükümlü olan bir müslüman, namaz vakitleri arasındaki zaman, sarhoşluktan çıkacak kadar uzun olmadığı için ya içki içmiyecek ya da içtiği takdirde namaz kılamıyacaktı. Bir müslümanın böyle bir durumda namazı terkederek içki içmesi, elbette tabii ve normal bir davranış olmazdı. Kâmil bir mü'min, namaz için içkiyi terkedecekti. Nitekim de öyle oldu ve müslümanların çoğunluğu, sarhoş olmamak için içkiyi ya terkettiler y ada içki kullanımını asgarî düzeye indirerek azalttılar.

Bu ki merhaleden sonradır ki, son ve kesin emir gelmiş ve içki içilmesi yasaklanmıştır. Bu emrinde Cenab-ı Hak : «Ey iman edenler, içki, kumar tapmaya mahsus dikili taşlar, fal okları ancak şeytanın işlerinden pis bir iştir. Bunun için bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz» (58) buyurmuştur. Kur'an'ın bu kesin emri üzerine, henüz içki içmeyi terketmemiş olan müslümanlar da içkiyi bırakmışlar ve ellerindeki içkileri son damlasına kadar dökmüşlerdir.

Kur'an-ı Kerim ayetlerinin özellikle ahkâm ayetlerinin genellikle bir veya bir kaç nüzul sebebi bulunmaktadır. Bu ayetlerin kanunlaştırdığı hükümler, ya bir soru üzerine ya da müslümanlar arasında meydana gelen bir tartışmanın akabinde nazil olmuşlardır. Yani ilâhî vahyin nüzulü, bir ihtiyacı karşılıyor ve o zamana kadar hakkında hukukî, ahlâkî ve imanî bir esas belirlenmemiş konularda oluyordu. Kur'anın nüzulündeki bu özellik, ferdin yetiştirilmesinde, eğitilip öğretilmesinde de önemli bir etken olmuştur. Bu özellik, önce Alah'ın resulünü eğitip yetiştirmiştir. Alah'ın resulü de ümmetni aynı metotla eğitip yetiştirdi.

Mekke döneminde müslümanlar, azınlıkta idiler. Ne sayı bakımından ne de otorite ve manevî güç yönünden bir ağırlıkları vardı. Henüz siyasî bir birlik kuracak kadar da teşkilatlanmamışlardı. Ortada devlet olmadığı için de, devlet işleri diye bir problemleri yoktu. Bu mevcut durum, bir realite idi. Bu realiteyi, Kur'an'ın nüzulünde biz, apaçık bir şekilde görmekteyiz. Mekki sûrelerde hukukî hükümler bulunmadığı gibi, namaz hariç ibadete ait hükümler de bulunmamaktadır. Meselâ : Mekki olarak kabul edilen Yunus, Ra'd, Furkan, Yâsin ve Hadid sûrelerinde ahkâm ayetlerine rastlanmamaktadır. Bu sûrelerin ekseriyetleri, iman, esasları, yaratma, Allah'ın sıfatları, inanmıyan insanların acıklı sonuçları ve ibret verici kıssalar gibi konulara aittir.

Feygamberimizin uyguladığı metod da, bu fikri doğrular mahiyettedir. Nitekim, O, bu devirde bütün gayretlerini içinde yaşadığı toplumu, Alah'ın birliğine çağırmaya hasretmiştir. İnsanların gönüllerini ve yüzlerini, taptıkları putlardan Allah'a çevirmeye çalışmıştır. O, bir yandan insanları, İslâm'a davet edip, bir olan Allah'a imana çağırırken, diğer yandan da, kendisine iman eden muvahhidleri, İslâm düşmanlarının hile ve tuzaklarından korumaya gayret etmiştir. Bununla da yetinmemiş, ahlâken müslümanların yücelmesini amaçlamış ve sağlam, dürüst, karakterli, doğru, namuslu müslümanlar topluluğunu kurmuştur.

Hicretle başlayan Medine döneminde ise, müslümanların sayıları çoğalmış, devlet kuracak bir yapıya kavuşmuştur. Müslümanlar hem sayı bakımından hem de otorite ve manevî güç bakımından yeterli bir düzeye eriştiklerinden devletini kurmuş ve böylece İslâmın izzet ve şerefi daha da yücelmiştir. Mekke dönemindeki ferdî ve şahsî ilişkilerin yanında ferd ve devlet ilişkileri de başlamış ve devlet, bir takım hukukî müeyyideler ve cezalar koymak mecburiyeti ile karşı karşıya kalmıştır. Bu açıdan bakıldığında Medine dönemi, kanun koyma devri olmuştur. İzdivaç, talak, miras, had'ler ve diğer konularda hukukî temeller, bu dönemde vaz edilmiştir. Bundan dolayıdır ki, Medine döneminde nazil olmuş olan surelerde, iman, ahlâk ve kıssalardan bahsedilmekle beraber, ibadet, hukuk ve ceza konularına ait hükümler de bulunmaktadır. Meseîâ : Tevbe, Nur ve Ahzab sûreleri, bu tür surelerden bir kaçıdır :

S O N U Ç

Kur'an, muhtevası ve nüzulü açısından incelendiğinde, onda üç önemli ana konunun bulunduğu görülür :

1. İtikadî konular,
3. Amelî konular,
2. Ahlâkî konular,

İtikadî konular, Allah'a, Meleklerine, kitaplarına, Peygamberlerine ve ahiret gününe imanı içine almakta ve inkarla ilgili her türlü akide ve inanç şiddetle yerilmektedir. İman esasları, dinin aslı ve esasıdır. Bunlardan birini veya birkaçını inkar etmek, dini kabul etmemek anlamını taşır. Bu sebeple Kur'an, nüzulünün bi-

rinci merhalesi olarak kabul edebileceğimiz Mekke döneminde itikadî ve imânî konulara ağırlık vermiş, öncelikle insanların inanç, düşünce ve fikir yönünden sağlıklı bir yapıya kavuşmalarını amaçlamıştır.

İnanç, düşünce ve fikir yönünden sağlıklı bir yapıya sahip olmayan topluluklara, ahlâkî ve hukukî kaide ve müeyyideleri uygulamak ve olumlu neticeler almak mümkün değildir. İman esaslarına şuurlu bir inanma olduğu takdirde, inananların ahlâken düşmeleri ve konulan hukukî kaide ve prensiplere karşı gelmeleri, nadir görülen olaylardandır.

Mekke döneminin ikinci özelliği, imânî konuların yanında ahlâkî konulara da yer vermesi ve Kur'ânî ahlâkın müslümanlara öğretilmesidir. Bir müslümanda bulunması gereken faziletler, bu dönemde Kur'ân tarafından müslümanlara bildirilmiş ve Hz. Peygamber tarafından da uygulanmıştır. Bu böyle bir uygulama olmuştur ki, Hz. Aişe'nin de belirttiği gibi, Resulullah'ın ahlâkî Kur'ân'ın pratik hayata tam ve mükemmel bir yansıması olmuştur. Denebilir ki, Resulullah'ın ahlâkî Kur'ân ahlâkî, Kur'an ahlâkî da Resulullah'ın ahlâkî olmuştur. Birini diğerinden ayırmaya asla imkân yoktur. Kur'ân'ın getirdiği ahlâk sistemi, Resulullah'ın şahsında en mükemmel bir biçimde yaşanma imkânına sahip olmuştur.

Kur'ân'ın getirdiği ahlâk sistemi, aslında itikadî ve imânî esasların tamamlayıcısı ve mükemmelleştiricisidir. Kur'ân ahlâkî esasları ve prensipleri vaz etmiş, Resulullah da uygulamasını göstermiştir. Bu sebebledir ki Resulullah, «en güzel ahlâkî» tamamlamak için gönderildiğini söylemiştir.

Kur'ân, iman esaslarını ve ahlâk kaidelerini getirip, müslümanları bu esaslara göre eğitip yetiştirdikten sonradır ki, amelî ve hukukî konulara dair hükümlerini getirmiş ve böylece en mükemmel bir uygulama ortamı ve imkânı hazırlamıştır. Hatta bu amelî ve hukukî hükümleri bile, birden ve topluca getirmemiş, tedricilik kaidesine özellikle itina göstermiştir. Çok evlilik, riba ve sâire gibi cahiliyet adet ve gelenekleri, birden bire bıçakla kesilir gibi yasaklanmamış, müsait bir ortamın ve zamanın oluşması beklenmiştir. Böyle bir metod, dinî emirleri, zorlamadan ve can sıkıntısına meydan vermeden uygulama imkânını da sağlamıştır. Müslümanlar, her gelen hükmü, gönül rızasıyla ve büyük bir heyecanla kabul

etmişler ve tatbik etmişlerdir. İşte Medine döneminin en bariz özelliklerinden birisi de budur.

Tebliğde davetçinin vasıfları kadar, davetçinin söylediği sözlerin ve muhtevasının da önemi büyüktür. Hatta söylenen sözün muhtevası, davetçinin vasıflarından önce gelir. Zira muhatabı, birden bire kaldıramıyacağı bir yük altına sokmamak ve onu söyleyecek sözlerle korkutmamak gerekir. Dinin bütün emir ve yasaklarını, İslamı yeni öğrenmeye çalışan birine bir anda vermiye çalışmak ve teferruata dalmak, onu ilk anda ürkütebilir. Bunun için öncelikle İslâmın genel esaslarından ve ana unsurlarından tebliğe başlamak gerekir. Esastan ve kökten işe başlamak suretiyle nihâî hedefe ulaşmak, esasen Kur'ân'ın metodudur. Mekki âyetlerin muhtevası ile Medeni âyetlerin muhtevası, bu metodun en güzel örneklerini verir.

Günümüzde en çok işlenen ve ele alınan konuların başında, Medine dönemi ve Medeni âyetler yer almakta, fakat aynı ölçüde Mekke dönemine ve Mekki âyetlere yer verilmemektedir. Halbuki böyle bir uygulama, temelsiz bir binaya çatı yapmaya benzemektedir. Mekkesiz bir Medine düşünmek, veya Mekki âyetlerin muhtevasını ve getirdiklerini bir kenara bırakarak sadece Medeni âyetlerin muhtevasını ele alıp incelemek, temelsiz binaya çatı yapmaktan farksızdır. Medine dönemi amel dönemi ise de, Mekke dönemi iman ve ahlâk dönemidir. Kur'ân, imansız bir amelin makbul olmayacağını sarahaten belirtmektedir. Ahlâk ise imanın tamamlayıcısı ve onun koruyucusudur. İman ve onun tamamlayıcısı ahlâk olmadan, sadece amelle yetinmek, ne kadar eksik ve yarım ise, amelsiz iman ve ahlâk da o kadar eksik ve yarımır. İşte tebliğde Mekki âyetlerin öncelikle ele alınmasındaki özellik de buradadır.

Nazarî olarak, fert veya toplumlar, İslâmı Mekke ve Medine dönemleriyle birlikte bir bütün olarak yaşamak zorunda iseler de, realitede bu, her zaman mümkün olmamaktadır. Çeşitli sebeplerden dolayı, fert veya toplumlar, İslâmı özlenen ve istenen bir biçimde yaşayamamakta ve tatbik edememektedirler. Her ne kadar toplum içinde İslâmı bir bütün olarak yaşayan ve uygulayan müslümanlar mevcutsa da, yaşayamayanlar veya yeni müslüman olanlar da mevcuttur. Böylesine farklı fertlerden oluşan bir toplumda, bir tebliğci acaba nasıl bir tebliğ metodu uygulanmalıdır? Genellikle uygulanan metod, Medine dönemi metodu olmaktadır. Halbuki toplum içinde Mekke dönemini yaşayan, hatta inanmıyan insan-

lar da bulunmaktadır. Onların varlığını yok farzederek, sadece belli bir rkesime tebliğde bulunmak, İslamın hedeflerine ters düşen bir uygulama olmaktadır. İslamın muhatabı bütün insanlardır. Belli bir zümre değildir. Tebliğci bu genel prensipden hareket ederek kendisine sağlam ve faydalı bir metod bulabilir. Aslında bu metod, Kur'ân'ın nüzulünde en açık bir şekilde bulunmaktadır. Kur'ân'ın o çağda değilde çağımızda indiğini farzederek, bize geldiği kadarıyla ve nüzül sırasına göre Kur'ân-ı eie alıp muhtevasını öğrendikten sonra tebliğde bulunmak, Kur'ân'ın nüzulündeki tebliğ metoduna uygun davranışta bulunmak demektir. Böylece hem Kur'ân'ın nüzul tertibindeki metoduna yani Kur'ânî metoda, hem de Resülullah'ın vahyin kontrolünde olan sünnetine uyulmuş olunacaktır. Gaye kadar gayeye götüren vasıtada önemlidir. Gayri İslâmî bir metodla, İslâmî bir gayeye ulaşılması mümkün değildir. Gaye ne kadar doğru olursa olsun, vasıta yanlış ise neticede yanlış olur ve hedefe varılamaz. Bunun için İslam, gayenin doğruluğu ve sağlamlığı kadar, vasıtanın da doğruluğunu ister. Doğru ve sağlam bir tebliğ metodu ise, Kur'anın tebliğ metodudur. Kur'ânın muhtevası gaye ise, nüzülü de vasıta. Kur'an'ın gösterdiği hedefe ve gayeye yine Kur'ân'ın metodu ile ulaşılabilir.